

A KAUKÁZUS GYÖNGYSZEME, GRÚZIA

KARANCSI ZOLTÁN

SZTE JGYPK Földrajzi és Ökoturisztikai Tanszék
karancsi@jgypk.u-szeged.hu

A legenda úgy tartja, hogy Isten hat nap alatt teremtette meg a világot, és a hetedik napon pihenni készült. Ekkor kopogtattak az ajtaján. A grúzok jöttek követségbe, mondván: felosztottad a földet, mindenkinek juttattál, csak rólunk feledkeztél meg. Az Úr zavartan vakarta meg a tarkóját, majd így szólt: ejnye, fiaim, igazatok van, de mit tehetek, már csak egyetlen darabka földem van, amit magamnak tettem félre öreg napjaimra. Tudjátok mit? Ha már hibáztam, jóvá kell tennem, ezért nektek adom, legyen a tiétek!

Valóban, nem sok olyan szép és természeti értékekben gazdag vidék van a világon, mint Grúzia (1. ábra). A hazánknál kisebb, majdnem kerekén 70 000 km² területű ország rendkívül változatos domborzatú, hiszen feltöltött alföldekkel, zárt medencékkel és állandó hóval fedett magashegységekkel egyaránt találkozhatunk itt. Ennek megfelelően éghajlata is igen változatos: nyugaton szubtrópusi, keleten száraz kontinentális, északon a magassággal változó éghajlat jellemző.

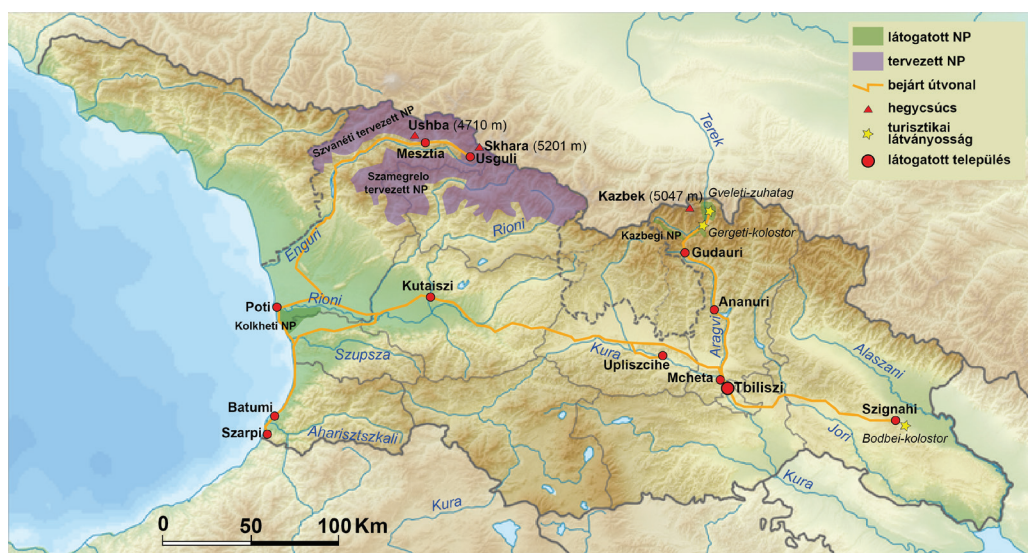

1. ábra. A hegyekkel keretezett Mesztia városa (fotó: Karancsi Z.)

Nekünk magyaroknak is szerepünk volt abban, hogy a világ megismerhette ezt a vidéket. Az első magyar felfedezők 1829-ben jutottak el a Kaukázusba az első orosz katonai expedícióval, amelynek vezetője egy magyar származású lovassági tábornok, **Emánuel György** volt. Hozzá csatlakozott az őshazakutató **Besse János** is, akinek erről az útvjáról 1838-ban jelent meg könyve Párizsban. **Gróf Zichy Jenő**nek (1837–1906, politikus, Ázsia-kutató, az MTA tiszteletbeli tagja) a 19. század végén az volt a rögeszméje, hogy a Zichy név grúz eredetű, a Grúziában gyakori Cici, Cicisvili név torzulása. Ennek felderítésére három expedíciót is szervezett régészekkel, néprajzkutatókkal a Kaukázusba. Az expedíció tagjai elsősorban az állítólagos kaukázusi őshazát (amiről azóta bebizonyosodott, hogy téves feltevés volt) keresték, de az ott élő népek életét, sorsát, múltját is a világ elé tárták. Az expedíció eredményeit hat kötetben, magyar és német nyelven tárták a nyilvánosság elé. A Zichy család egy másik tagja, **Zichy Mihály** (1827–1906, festő, grafikus, az illusztrálás és a magyar romantikus festészet kiemelkedő alakja) fiatalon került ki Oroszországba, ahol a cárok udvari festőjeként 49 évet töltött el. Több évig alkotott Grúziában is, ahol többek között illusztrálta a híres grúz költő, **Sota Rusztaveli** „Tigrisbőrös lovag” című nemzeti eposzát. A nagy tisztelet jeleként szobrot is állítottak neki Tbiliszi egyik parkjában.

Harmadik honfitársunk, **Déchy Mór** (1851–1917, utazó, geográfus, a Magyar Földrajzi Társaság alapító tagja) hegymászóként sorra hódította meg a Kárpátok és az Alpok legmagasabb csúcsait (ő volt az első magyar a Mont Blanc-on és a Matterhornon is), majd olyan hegyvidéket keresett, ahol hegymászók még nem jártak. Így esett a választása az akkor még ismeretlen Kaukázusra; csúcsainak meghódítása mellett a hegység földtani, felszínalaktani, néprajzi megismerését is céljaul tűzte ki. Összesen hét expedíciót szervezett a hegység minél alaposabb megismerésére. Eredményeit 1907-ben egy gyönyörűen illusztrált kötetben, „Kaukázus. Kutatásaim és élményeim a kaukázusi havasokban” címmel jelentette meg magyarul, míg németül egy bővített, háromkötetes változatot adott ki. A 20. század második felében főleg **Tardy Lajos** (1914–1990) művelődéstörténész, író, műfordító – aki hosszabb ideig volt Grúziában hadifogságban – foglalkozott sok írásában a kaukázusi országgal, és kutatásai során a magyar művelődéstörténet több olyan vonatkozására derített fényt, amely kapcsolatban áll a grúzok kultúrájával.

Már ezek az utazók és tudósok is leírták, és ma is sok helyen olvashatunk arról, hogy a grúzok alapvető jellemvonása a vidámság, vendégszeretetük pedig nem ismer határt. S ha mindez nem lenne elegendő indok az utazásra, az újabban már a térségbe is irányuló olcsó fapados repülőjáratok is arra készíthetik az utazót, hogy saját szemével lássa a Kaukázus Svájcának nevezett Grúzia természeti és kulturális értékeit (2. ábra).

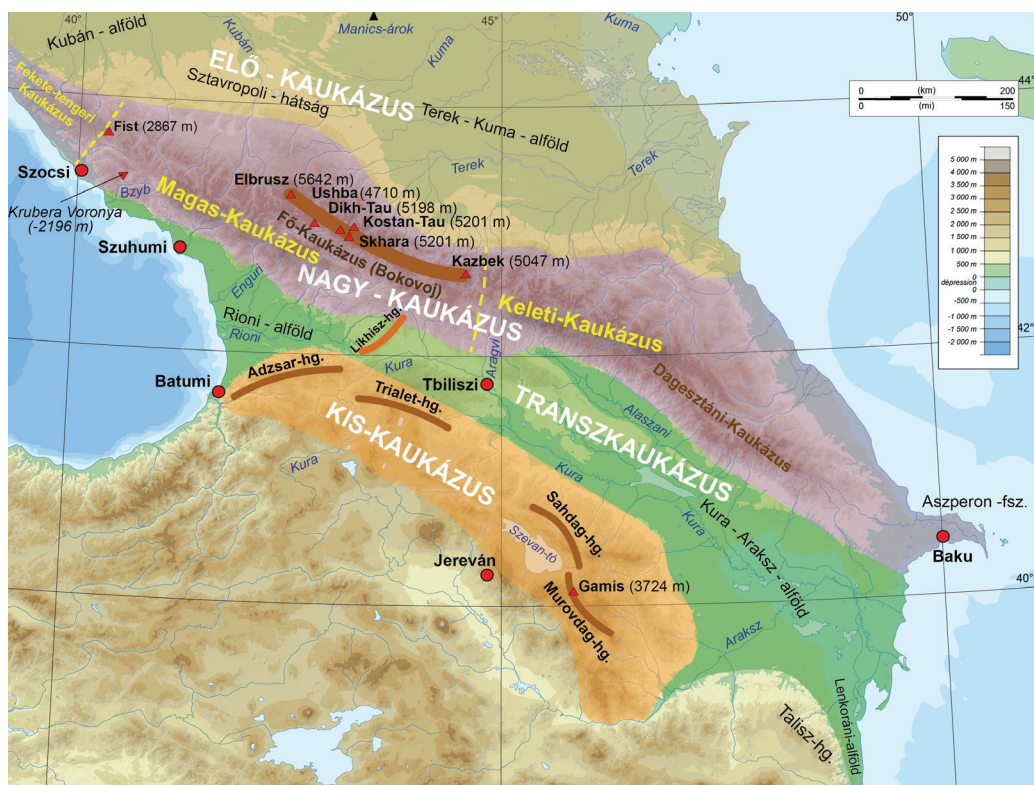

2. ábra. Utazásunk útvonala (szerk. Karancsi Z.)

Európa vagy Ázsia?

Az első földrajzi kérdés, ami felmerül: melyik földrészen található a Kaukázus? Európa és Ázsia határait először a német geográfus, **Karl Ritter** írta le. Ő a Novaja Zemlja – Urál hegység – Urál-folyó – Kaszpi-tenger – Nagy-Kaukázus – Fekete-tenger – Márvány-tenger – Égei-tenger – Földközi-tenger vonal mentén húzta meg a határvonalat. E hagyományos lehatárolás a Kaukázus esetében megkérdőjelezhető, mert természetföldrajzi szempontból egyveretű tájat oszt ketté. Ezért a geográfia mai álláspontja szerint a Kaukázus északi peremén lévő Kuma–Manics-árok tekinthető a két kontinens határának (3. ábra).

Ez a kérdés más szempontból is fontos. Ha ugyanis az eredeti, a Nagy-Kaukázus vízválasztó gerincén végigfutó határokat vesszük figyelembe, akkor a hegység legmagasabb csúcsa, az 5642 méteres Elbrusz Európa legmagasabb pontja is egyben (több 5000 méter feletti csúcs is található a hegységben!), letaszítva a trónról az Alpok legmagasabb csúcsát, a 4810 méteres Mont Blanc-t. Ennek az lett a következménye, hogy a hegymászók között sokan ma is Európa legmagasabb csúcsaként tekintenek az egyébként jóval nagyobb kihívást jelentő Elbruszra. Érdekesség, hogy 1985-ben egy amerikai hegymászó, **Richard Daniel Bass** létrehozott egy új megmértetést, a „hét csúcs mászást”, amely a hét kontinens legmagasabb csúcsainak meghódítását tűzi ki célul, és ezen a listán még ma is az Elbrusz szerepel Európa legmagasabb csúcsaként.

3. ábra. A Kaukázus felosztása, határai (szerk.: Karancsi Z.)

Az elhatárolás nehézségeit az is jól mutatja, hogy a területen található Grúzia és Örményország ősi keresztény gyökerei révén inkább az európai kultúrkörhöz, míg az iszlám Azerbajdzsán, valamint az orosz fennhatóságú, főleg ugyancsak muszlim hitű népek által lakott területek (közülük a leginkább ismertek Csecsenföld, Ingusföld és Dagesztán) inkább Ázsiához tartoznak. Ennek ellenére a Kaukázus országai (Grúzia, Azerbajdzsán, Örményország) a sportversenyek kapcsán rendszeresen az európai kvalifikációs zónában indulnak.

A Kaukázus, ahol mozog a Föld

A Kaukázus, amely az Eurázsiai-hegységrendszer fiatal (középidő végétől tartó) szerkezeti mozgásai során a bezáródó Tethys üledékeiből gyűrődött fel, alapját tekintve sokkal idősebb, hiszen a hegység magját mintegy 400 millió éves kaledóniai és körülbelül 300 millió éves variszkuszi hegységképződés során keletkezett vagy átalakult kőzetek alkotják.

Az Afrikai-lemezről letöredezett mikrolemezek és az Eurázsiai-lemez egymásnak feszülése máig tartó szerkezeti mozgásokat (intenzív kiemelkedéseket, földrengéseket) eredményez. Bár a vulkáni tevékenység főleg a harmadidőszakban volt jellemző, még a negyedidőszakban is voltak aktív vulkánok (pl. a Kazbek). A vulkáni tevékenység következtében jelentős érckészletek is képződtek, az utóvulkáni működés pedig számos ásvány- és gyógyvízforrás kialakulását eredményezte. Mindezek alapján nem meglepő, hogy a Nagy- és a Kis-Kaukázus felépítésében mélységi magmás, átalakult, üledékes (mészkö, márga, homokkő, flis, agyagpala) és vulkáni kiömlési kőzetek egyaránt részt vesznek.

A hegységek magashegyi formakincsének kialakításában döntő szerepe volt az eljegesedésnek. A jégkorszak során óriási kiterjedést elért gleccserek azonban mára jelentősen visszahúzódtak, egykori 50–60 km-es hosszuk mára 13–15 km-re csökkent. A Fekete-tenger partvidéke felé lealacsonyodó Magas-Kaukázus déli előterében (Abházia) egy 2000–3000 méter vastag jura kréta korú karsztvidék mészköveiben jöttek létre a világ legnagyobb aknabarlangjai, köztük a 2196 méter mély Krubera–Voronyabarlangrendszer, amelyet csak 2004-ben fedeztek fel (3. ábra).

A Nagy- és Kis-Kaukázus között egy változatos medencevidék húzódik (Transzkaukázus). A táj közepén emelkedik a Likhisz-hegység, amely egyrészt összeköttetést teremt a Kaukázus északi és déli vonulatai között, másrészt elválasztja egymástól a Fekete-tenger és a Kaszpi-tenger vizeit, vagyis a csapadékosabb Rioni-alföldet a szárazabb Kura–Araksz-alföldtől. A síkságokat az egykori tengeröblök feltöltésével a folyók hódították el a tengertől (3. ábra). A jelenleg is tartó földtani folyamatok eredményeként a hegység központi vonulata évi 1 centiméterrel emelkedik, míg a tőle délre lévő feltöltött alföldek, medencék ugyanennyit süllyednek.

Benyomások Grúziából

Kutaiszi 2012-ben, magyar mérnökök segítségével épült modern repülőtérére éjjel érkezve szembetűnő a különleges megvilágítású irányítótorony, amit a maga 58 méterével a legnagyobbak között tartanak számon (4. ábra).

Első utunk a szubtrópusi Adzsaria fővárosába, Batumiba vezetett, amely az ország harmadik legnépesebb települése. Amellett, hogy fontos kereskedelmi központ, jelentőségét forgalmas tengeri kikötője és egyre fejlődő turizmusa adja. Éppen ezért

4. ábra. A Kutaiszi repülőtér modern irányítótornya (fotó: Karancsi Z.)

folyamatosan épülnek a tengerparti hatalmas szállodakomplexumok és apartmanházak, ami az ingatlanpiac megélénküléséhez vezet. Korunk sztárépítészei lehetőséget kaptak álmaik megvalósításához (5. ábra), nagyon szép parkok, modern szobrok is helyet kaptak a városban. Az egyik – modern, mozgó – fémszobrot a szerelem ihletette. Ali és Nino – a grúz Rómeó és Júlia – varázslatos szerelmi története egy megtörtént tragikus esetet elevenít fel. Ali, egy azeri muzulmán arisztokrata család sarja az első világháború idején beleszeretett a szépséges grúz keresztény hercegnőbe. A társadalmi és kulturális ellentétek miatt mégsem lehettek egymáséi, végül Ali a háború áldozatává vált.

Batumitól 10 km-re a párás, szubtrópusi, évente mintegy 3000 milliméternyi csapadékkal öntözött Adzsar-hegység nyugati lejtőjén, a Zöld-fokon hozták létre 1925-ben az ország legjelentősebb botanikus kertjét azzal a céllal, hogy az orosz turistáknak ne kelljen Európába vagy Afrikába utazniuk, hogy szubtrópusi vegetációban gyönyörködhessenek.

Folytattuk utunkat észak felé a Rioni-alföldön keresztül az Enguri folyó völgye felé, eközben érintettük a Kolkheti Nemzeti Parkot, amely 1999-ben a Rioni torkolatvidékén

5. ábra. Batumi modern tengerparti központja irodaházakkal (fotó: Karancsi Z.)

kialakított vizes élőhelyek védelmére jött létre (Ramsari terület). Elérve az Enguri folyót megcsodáltuk a már 1961-ben elkezdett, de csak 1987-ben átadott, 4 millió köbméter beton beépítésével elkészített Enguri-duzzasztógátat, amelynek impozáns méretei (szélessége 750 méter, magassága 271,5 méter) lenyűgözik a látogatókat. Jelenleg az ország áramtermelésének közel felét szolgáltatják turbinái. A létesítmény érdekessége, hogy míg a duzzasztógát grúz, addig az áramtermelő egységek a szakadár abház területen találhatóak. Az Enguri a Magas-Kaukázusban ered a Skhara-gleccser olvadékvizeként. A gleccserpatakok kőzetliszttől zavaros, szürkés színű vizét gleccsertejnek nevezik.

Tovább haladva már a Magas-Kaukázus hófedte csúcsai keretezik a tájképet. A hóhatár itt 3000 méter körül van. A hóhatár felett kialakulnak a firngyűjtő medencék, ahol 6–8 méter vastag hóból, annak összetömörödésével nagyjából 1 m vastagságú firn (csonthó) keletkezik, amiből – ha tovább tömörödik – kivrészlődnek a légzárványok is, és ebből születik a kb. 5–10 cm vastag gleccserjég. Ha belegondolunk, hogy a jelentős gleccserek vastagsága akár az 1 km-t is meghaladhatja, elkezdhetjük a számolgatást, hogy vajon mennyi óra volt ahhoz szükség.

Közben megérkeztünk **Szvánföld** (Szvanéti) központjába, **Mesztiába**. A város jellegzetességei a lakótornyok (6. ábra), amelyeket a 9–13. század között épültek. Ezek a tornyok átvészelték az évszázadokat, és máig fennmaradtak. Eredetileg a családok gazdagságát szimbolizálták, de menedéket nyújtottak a családok között zajló vérbosszúk idején is, mert csak létrán lehetett bejutni a felső szobákba. A tornyoknak fontos szerepük volt nemcsak a szván, hanem a grúz kultúra megőrzésében is, hiszen amikor az arabok, a perzsák, a mongolok vagy a törökök dúlták fel a szomszédos Grúziát, ide, a magas hegyek közé egyetlen hódító sem merészkedett. Ezért ezekben a vérvárosok időkben a grúzok felküldték értékeiket a szvánokhoz, akik a tornyokban rejtették el azokat. A néprajzkutatók szerint Szvánföld egy élő néprajzi múzeum, hiszen szerintük sehol Európában nem őrződtek meg úgy a középkori hagyományok és szokások, mint itt. Az UNESCO 1996 óta a világörökség részének tekinti a szván tornyokat és a hegyi falvakat. Igaz, 2004-ig a orosz közbiztonság miatt szinte járhatatlan volt az egyetlen idevezető út, azóta azonban felszámolták a rablóbandákat, és óriási fejlesztésekbe kezdtek. Új utak épülnek, és ma már minden faluba bevezették az áramot. A turizmusfejlesztésnek köszönhetően megépült Mesztiában a szupermodern repülőtér is. Napközben a város utcáin gyakran találkozhatunk sétáló, esetleg egy hatalmas kaukázusi pásztorcutya által terelgetett, vagy éppen az út menti füvet legelő szarvasmarhákkal, de pár nap elteltével már azon sem lepődtünk meg, hogy kora reggel lovak legelésznek a település főterén. A várost keresztülvágó Mesztiachala folyó a völgybe érve lerakja a hordalékát, és több ágra szakad. Különleges élményt nyújt a folyóvölgyből felszálló felhők látványa a tornyokkal, és a háttérben húzódó havas csúcsokkal (1. ábra).

A következő nap visszatértünk az Enguri völgyébe, és továbbhaladtunk Usguli település felé, ami szintén UNESCO világörökség. Ide már nem vezet aszfaltút, ezért buszunkat terepjáróra cseréltük. Útközben megcsodálhattuk a Kaukázus egyik legszebb hegyét, a 4710 méteres Ushbát, amit szépsége és nehézsége miatt méltán neveznek a Kaukázus Matterhornjának. **Usguli** igazi középkori hangulatot árasztó, 2000 méter felett elhelyezkedő település, amely így egy tábla szerint Európa legmagasabb folyamatosan lakott települése (!). Saras utcáit járva, kövekből hevenyészett módon összetákoltszerű rozsdás bádoglemezekkel, palával fedett épületeit látva az az érzésünk támadt, hogy itt megállt az idő. Néhány vaskapura krétával felírt (Bar, Taxi), vagy fából összeeszkábált bódé ajtajára festett felirat (WC) azonban mutatja, hogy a turizmus már ide is elért. A település rozzant szván tornyai (7. ábra) felett is eljárt az idő. Van közöttük magasabb, de vékony, vagy alacsonyabb, de tömzsi, sőt akad köztük ferde torony is. Egyiket-másikat már csak összedrótozott sarokpántok tartják egyben. Az itt élők hagyományosan állataikat legeltetik a környező legelőkön, de egyre többen élnek a turizmusból is. A települést

6. ábra. Mesztia különleges lakótornyaival (fotó: Karancsi Z.)

átszelő Enguri völgyét követve egy egykori gleccservölgyben jelentős morénalerakódással és hosszú időn keresztül megmaradó hófoltokkal találkozhatunk. A völgy végén megpillantottuk Grúzia legmagasabb csúcsát, az 5201 méter magas Skharát.

Szvánföldet elhagyva a Rioni alföljén, a Likhisz-hegységen, majd számos völgymentén keresztül tartó hosszú utazás után érkeztünk meg az ország fővárosába, **Tbiliszibe** (8. ábra). Tbiliszit átszeli az ország leghosszabb folyója, a Kura, amely Anatólia hegyeitől a Kaszpi-tengerig mintegy 1500 km hosszan kanyarog. A mai város területét a 6. századig erdő borította, ahová sólymával rendszeresen járt vadászni az akkori király, **Vahtang Gorgasz**. Egy alkalommal a király madara, miután elkapott egy fácánt, még a levegőben megsédült és lezuhant. Hosszas keresés után egy hőforrásban találta meg a király elpusztult madarát. A tragikus esemény emlékére kiirtatta az egész erdőt, és a helyén megalapította Tbiliszit, aminek neve a „meleg hely” jelentésű grúz „tpili” szóból ered, utalva a településen található számos hőforrásra. Ezekre fürdők települtek, amelyek fontos szerepet töltek be a város életében. A város, amely csak 1801-ben került orosz fennhatóság alá, különböző kultúrájú (grúz, örmény, orosz, azeri, török, német, perzsa, francia)

7. ábra. Usguli középkori hangulatot árasztó települése (fotó: Karancsi Z.)

lakosságának köszönhetően az első világháború végéig jelentős kulturális és kereskedelmi kapcsolat maradt Oroszország és Nyugat-Európa, valamint a Közel-Kelet között.

A fővárosban megkóstoltuk a híres nemzeti ételt, a hacsapurit. Ez a mi lángosunkhoz hasonló tézstaféleség, amibe nemcsak belesütnek, belegöngyölnek sajtot, hanem meg is szórják reszelt sajttal, esetleg túrós sajttal töltik meg. Persze számos recept létezik a kb. tízféle hacsapuri elkészítésére. Találkoztunk egy különleges csemegével is a város bazar-során. A csurcselát talán mustkolbászként fordíthatnánk, de sokan egyszerűen csak grúz snickersként emlegetik. Leginkább szőlőszüret idején must és liszt sűrű főzetéből készítik azt a szirupot, amibe cernára fűzött olajos magvakat (leginkább mogyorót és diót) mártogatnak, majd ezeket a „kolbászkákat” kiszáritják, amit azután feldarabolva fogyasztanak.

Tbiliszből indul a híres grúz hadiút, a Kaukázus hegyláncait átszelő egyetlen biztonságosan járható útvonal, amely összeköttetést teremt a Kaukázuson túli népekkel. A közel 200 km-es út egyik végén Tbiliszi található, a másikon Vlagyikavkaz, az Oroszországhoz tartozó Észak-Oszétia fővárosa (jelentése: „urald a Kaukázust”). A grúz

8. ábra. Tbiliszi látképe (fotó: Karancsi Z.)

hadiútról a Kr.e. 1. században már **Sztrabón** görög földrajztudós is megjegyzi Ibériáról szóló útirajzában, hogy az út nehéz és veszélyes. Valójában akkor lett hadiút, amikor a 19. században az orosz katonák észak felől kiépítették. 1861-ben fejezték be, ezután kerültek orosz fennhatóság alá a Kaukázustól délre eső területek. A hadiút elnevezés sem véletlen, hiszen ez nem annyira kereskedelmi út, mint inkább mindig is a hadak vonulásának útvonala volt. A vad sztyeppe nomádok itt törtek be, hogy megrenessék a grúz keresztény civilizációt. A valódi kereskedőkaravánok a meredek, omlásveszélyes és különféle bandák által uralt grúz hadiút helyett inkább a biztonságosabb Kaszpi-tenger melletti parti utat választották.

Tbiliszitől 23 kilométerre északra, a Kura és az Aragvi folyók összefolyásánál épült az ősi főváros, **Mcheta**, amely Kr. e. 3. századtól a Kr. u. 5. századig az Ibériai királyság, majd 800 éven keresztül a Grúz birodalom fővárosa is volt (9. ábra). A várossal szemben az Aragvi túloldalán lévő hegyerinc csúcsán áll Grúzia legszentebb helye, a Szent Kereszt-kolostor (Jvari). Itt a hegyormon állíttatta fel **Szent Nino** az első keresztet, amit szőlővesszőkből saját hajával kötött össze, miután egy látomásban Szűz Mária erre kérte.

A grúz kereszt vízszintes szárai ezért lefelé mutatnak és a nyíl formát mutató kereszt az ég, vagyis Isten felé mutat. Ekkor (337-ben) vette fel a kereszténységet **Nana** királynő, majd férje, **III. Mirian** ibériai király, és innentől lett Örményország után másodikként Grúzia is keresztény ország. A negyedik század végén egy kis fatemplomot emeltek a kereszt mellé, majd a 6. században épült meg kőből a ma is látható kereszt alapú kolostor.

Bár az ókorban Mcheta a térség egyik legnagyobb városa volt, mára egy csendes múzeumvárossá vált, amelynek legfőbb látnivalója ősi temploma, a Szvetichoveli-székesegyház. Ez a grúz ortodox egyház központja, az ország második legnagyobb egyházi épülete. A székesegyház helyén épült Grúzia első temploma. Neve (Szvetichoveli = teremtő pillér) a legendák szerint onnan származik, hogy amikor az első keresztény király elhatározta egy templom építését a palota kertjébe, a mesterek sehogy sem bírták megmozdítani azt a hatalmas gerendát, amit fő tartópillérnek szántak. Ekkor **Szent Nino** egész éjszaka imádkozott, aminek hatására a mennyből segítséget kapott, és reggelre mindenki nagy meglepetésére állt a hatalmas gerenda. A Székesegyház és a Szent Kereszt-kolostor 1994 óta kulturális világörökség.

9. ábra. Mcheta, az ősi főváros a Kura és az Aragvi folyók összefolyásánál (fotó: Karancsi Z.)

Tovább utazva a hadi úton **Ananuri** 17. században épült erődtemplománál álltunk meg. Az erőd fekvése igazán festői, amióta (1986) az Aragvi visszaduzzasztott víztározója, a „Zsinvali-tenger” veszi körül. Templomának falán a kereszt mellett gyakori motívumként jelenik meg a faragott szőlőfürt is, ami jól mutatja a szőlő- és borkultúra jelentőségét Grúziában. Ananuri után a hadiút tovább emelkedik. Mielőtt elértük volna a csúcst, a meredek völgyoldalt tagoló hatalmas méretű, folyamatosan fejlődő eróziós árkok látványa (10. ábra) kápráztatott el bennünket. Ezen folyamatok megindításában jelentős szerepe van a hagyományos gazdálkodásnak, ami ebben a régióban a legeltető állattenyésztést jelenti. Az állatok a meredek völgyoldal legelőit járva pataikkal felszaggatják a gyepet (taposás-erózió), amely így nem tudja megvédeni az alatta lévő talajt, vagyis a csapadék lemossa, erodálja, egyre mélyebb barázdákat, majd árkokat, végül eróziós völgyeket hozva létre. A lehordott üledék a lejtő alján hatalmas legyező alakú törmelékkúpokban halmozódik fel. Ez a folyamat a völgyoldalban lévő településeket is veszélyezteti. A csúcson kis oszét falu, **Gudaure** található, amely mára az ország egyik legjelentősebb síkőzpontjává fejlődött.

Amikor másnap továbbindultunk, először lefelé vezetett az út, majd ismét emelkedni kezdett, egészen a Kereszt-hágóig. A 2379 méter magasságban lévő Kereszt-hágó nevét a csúcson álló kereszt után kapta. A hágó a Nagy-Kaukázus legalacsonyabb hágója, de még így is magasabb az ismert európai hágóknál (Szent Gotthárd-hágó 2112 m, Simplon-hágó 2009 m). A hágó járhatóságát az teszi lehetővé, hogy az észak felé futó Terek völgye a Magas-Kaukázus gerincvonalán keresztül hátravágódott dél felé az Aragvi vízgyűjtőjének rovására, ezért a két folyó völgyfője nem a 3000–5000 méteres csúcsoknál, hanem a 2379 méteres Kereszt-hágónál találkozik. A hágó után tárult elénk az út legszebb szakasza. A Terek keskeny völgyét hatalmas bércek övezik, közöttük is legmagasabb a Kazbek (5047 m), melynek oldalát gleccserek borítják. Ez a vidék korábban pusztító lavináiról volt híres, de mára zárt alagutak és galériák épültek az utak védelmére. A terület aktivitását mutatják a mélyből feltörő, ásványokban gazdag forróvizes források, amelyek közelében édesvízimésző-teraszok képződnek. Változatos színüket a vízből kiváló fémionoknak (vas, mangán) köszönhetik. Kazbegi településen ismét terepjárókba szálltunk, hogy feljuthassunk a 13–14. században, 2170 méter magasságban épült Gergeti Szentháromság kolostorhoz (11. ábra). Az andezitből emelt templom egyike a középkori grúz templomépítészet remekeinek. A kolostortól a legszebb a még a jégkorszakban is aktív vulkán, a hó borította Kazbek látványa. Nem csoda, hogy a legendák szerint a „grúz Prométeusz”, aki felelős a tűz elrablásáért, a Kazbekhez láncolták. A fenséges látványban azonban nem mindenki gyönyörködhet, ugyanis gyakran borítják felhők a vulkánt.

10. ábra. Eróziós árkokkal, völgyekkel tagolt völgyoldal (fotó: Karancsi Z.)

Visszatérve a fővárosba a következő utunk Kelet-Grúziába, Kahétiába vezetett. Ezt a festői tájat joggal nevezik Grúzia gyöngyének. Éghajlati és talajviszonyai miatt mezőgazdasági, elsősorban szőlőtermő-bortermelő vidék. A szőlőskertek legnagyobb része az Alaszani folyó völgyében található. A tudósok szerint Grúzia a szőlő egyik őshazája, régészeti kutatások bebizonyították, hogy a szőlőtermesztést, borászatot már Kr.e. 5–4. évezredben is ismerték itt. Jelenleg 400 szőlőfajtát tartanak számon Grúziában, s a legjobbak éppen itt az Alaszani völgyében teremnek. Szinte nem volt olyan ásatás, ahol ne találtak volna földbe ásott hatalmas bortároló edényeket (kvevriket). A korai szőlőtermesztést, borászatot nyelvészeti kutatások is megerősítik, ugyanis a bor grúz elnevezése (gvino) rokon a latin vinummal. Az ezeréves grúz templomok gyakori díszítő motívuma a szőlőlevél és a szőlőfürt, de a grúz abc betűi is a tekergős szőlőszárat és kacsokat utánozzák. A térség központja **Szignahi** városa, ahonnan feltáruul előttünk az Alaszani völgye, azon túl pedig a távolban a Nagy-Kaukázus hófedte bércei. A várost a szerelem városának is nevezik, mert állítólag hangulatos macskaköves utcáin sokan esnek szerelembe. Itt találjuk Grúzia egyik legfontosabb zarándokhelyét, a Bodbei-kolostort, ahol Szent Nino sírja található.

11. ábra. A 2170 méter magasan lévő Gergeti Szentháromság kolostor (fotó: Karancsi Z.)

Utolsó megállónk Grúzia legrégebbi városa, a Kura folyó sziklás partjába vájt **Upliszihe** barlangváros volt, amelynek első barlangépületei a Kr. e. 2. évezredben készültek. A település nevének jelentése: „az Úr erődítménye”. A település fénykorát a Kr. e. 6. század és a Kr. sz. 1. század közé teszik, amikor is 20 000 ember lakott itt. Volt királyi székhely és a Selyemút részeként fontos kereskedelmi központ is. A 12. században vesztett fontosságából, majd a következő században, miután a mongolok kifosztották, véglegesen elvesztette jelentőségét, végül az 1920-as földrengés a város nagy részét elpusztította. A település feltárását csak az 1960-as években kezdték el.

Talán e rövid ismertetésből is látható, hogy Grúzia sok szempontból különleges ország, nagyon sok élményt tartogat az ideérkező turisták számára. A természet sok helyen még szinte érintetlen, de a turizmus fejlődésével ez bizonyosan meg fog változni. A vendégszerető grúz nép mindent megtesz azért, hogy valóban úgy érezzük, hogy egy gazdag kultúrájú földi paradicsomban járunk. Akkor hát irány Grúzia!

Ajánlott irodalom

- AMBRUS G.–ADAMKÓ P. 2016: Inverse Everest. Csúcs a mélyben. A Földgömb 34. 12. (309.) pp. 26–43.
- BALÁZS D. (szerk.) 1993: Magyar utazók lexikona. Panoráma Kiadó, Budapest. 464 p.
- CSINTALAN L.–ERŐSS Á. 2016: A nemlét három árnyalata: a Kaukázus el nem ismert államainak kialakulása és kilátásai. Földrajzi Közlemények 140. 4. pp. 328–345.
- CSÜLLÖG G.–SZABÓ P. 2008: Kaukázuson túli országok – Grúzia. In: Horváth G.–Probáld F.–Szabó P. (szerk.): Ázsia regionális földrajza. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest. pp. 361–364.
- DÉCHY M. 1907: Kaukázus. Kutatásaim és élményeim a kaukázusi havasokban. Athenaeum Kiadó, Budapest. 478 p.
- GULYÁS A.–LÁSZLÓ P. 2015: A jégfejű hegyen – A Kazbek télen. A Földgömb 33. 3. (292.) pp. 43–49.
- KARÁCSONYI D. 2008: A grúz hadiút. A Földgömb 10. 6. pp. 10–23.
- KERN Z. 2006: „Glaciális tünemények a Kaukázusban” Százhusz esztendővel Déchy Mór után. A Földgömb 8. 7. pp. 32–37.
- KIRSCHNER P. 2015: Látvány, íz, élmény – Grúziában gördülve. A Földgömb 33. 3. pp. 16–29.
- NÉMETH D. 2015: Abházia. A Kaukázus geopolitikai börtönében. A Földgömb 33. 3. pp. 50–55.
- POLGÁRDY G. 2006: Százötven éve született marosdécsei Déchy Mór. Hétszer a hóhatár felett a Kaukázusban. A Földgömb 8. 7. pp. 38–41.

A TANÍTÁSHOZ AJÁNLJUK**Feladatok**

1. *Keress magyar utazókat, felfedezőket, akik Ázsia más tájait fedezték fel (kutatták)!*
2. *Miért nevezhetik Grúziát a Kaukázus Svájcának?*
3. *Milyen problémák adódtak (adódnak) Európa és Ázsia határának kijelöléséből?*
4. *Indulj el a térképen a Fekete-tenger partjáról, Batumitól Tbilisziig, majd fordulj északra és menj az orosz határig! Mely tájakon haladtál keresztül? Milyen ott az éghajlat? Vajon milyen mezőgazdaság és ipar alakult ki ott? (Válaszodhoz használd éghajlati és földtani térképeket!)*
5. *Mekkora részesedése van az Enguri-duzzasztógátnak Grúzia áramtermeléséből?*
6. *Mennyi hóból keletkezik egy 1000 m vastagságú gleccser?*
7. *Sorolj fel a grúz hadiút mentén néhány látnivalót!*
8. *Melyik Grúzia legősibb városa? Mik voltak az okai a város hanyatlásának?*
9. *Készíts olyan plakátot képpel és szöveggel, amivel egy turistát szeretnél arról meggyőzni, hogy miért érdemes Grúziába utazni!*